

УКЛАДЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДОМОВЛЕНОСТЕЙ МІЖ АВСТРО-УГОРЩИНОЮ ТА УНР У БРЕСТ-ЛИТОВСЬКОМУ 1918 р.: УРОКИ ДИПЛОМАТИЧНОЇ БОРОТЬБИ

© Уська У. Р., 2014

На основі архівних матеріалів та мемуарів здійснено спробу дослідити політичне значення наслідки домовленостей між Австро-Угорщиною та УНР 1918 р. у рамках колективного Берестейського мирного договору, розкрити причини ліквідації Тасмного протоколу та зволікання Австро-Угорщини ратифікувати договір, висвітлити позицію української сторони стосовно спірних питань.

Ключові слова: Берестейський мирний договір, тасмний протокол, Австро-Угорщина, УНР, дипломатична боротьба.

On the basis of the archived materials and memoirs an attempt to investigate a political value on the consequences of agreements between Austria-Hungary and UNR in 1918 within the framework of the collective Treaty of Brest-Litovsk is carried out in the article, to expose reasons of liquidation of the Secret protocol and delay of Austria-Hungary to ratify an agreement, light up position of the Ukrainian side in relation to the vexed questions.

The analysis of tactics of delegation of UNR on negotiations in Brest-Litovsk allows to assert that the young Ukrainian diplomats at first skillfully took advantage of foreign-policy and socio-economic difficulties of the Central Powers with the aim of providing of national interests. They succeeded to fasten in Treaty of Brest-Litovsk and Secret protocol the strategic requirements: confession of UNR by the countries of the Central Powers, transmission of UNR of part of the Province of Cholm and Podljaska, creation in the Cisleitania of the Ukrainian autonomy from the East Galicia and North Bukovina.

However delegation of UNR it admits a few serious tactical miscalculations, that leveled the above-mentioned achievements afterwards. In particular, Ukrainians agreed to the conclusion of secret treaty and on the unrealistic volumes of supplying with bread in short spaces, and except it, allowed to delegation of Austria-Hungary to subordinate implementation of these agreements one from other. Reasons of miscalculations were excessive propensity of the Ukrainian diplomats to political hazardous activity, groundless maximalism in requirements and absence of diplomatic experience.

Leaning on non-fulfillment by Ukraine of obligation about delivery to the Central Powers of bread by a volume in 1 million ton 31.07.1918 to, Austria-Hungary gave not only up realization of terms of Secret protocol but also from ratification of Treaty of Brest-Litovsk. And this fact put under a doubt completion of World War I at the East front, confession of UNR, as the independent state, and also existence of any state boundaries. After a general consent Germany and Austria-Hungary violated the terms of deposit storage of Secret protocol and his returning the Ukrainian side. Also the Empire resorted to the unprecedented in history of diplomacy step: on the consent of the ally of Germany liquidated the Ukrainian copy of Secret protocol from 8.02.1918, by such method to barrier itself from contingent claims of Ukrainian.

Reason of consent of hetman on non-fulfillment it is needed to see Austria-Hungary of terms of protocol in strengthening of military-political dependence of Ukraine from the Central Powers, by absence in international practice of mechanism for realization of collusions. At these terms any public requirement of hetman to Austria-Hungary about fulfilling commitment in relation to creation of the Ukrainian province could not only cause international scandal and blowup and so shaky foreign-policy positions of the Ukrainian state, but also negatively to influence on of home policy.

Key words: Treaty of Brest-Litovsk, Secret protocol, Austria-Hungary, UNR, diplomatic fight.

В умовах становлення сучасної української державності дослідники активно займаються вивченням перших кроків УНР як суб'єкта міжнародного права, а також обставинами укладання міждержавних договорів, які визначали кордони та детермінували нові форми співпраці. Особливої актуальності набуває питання про умови реалізації Берестейського мирного договору, надання військово-політичних гарантій УНР та, відповідно, й визначення вектора її зовнішньої політики.

Сучасні українські дослідники позитивно оцінюють укладення Брестського мирного договору для державотворчих процесів та розглядають його наслідки у двох аспектах: 1) як результат боротьби УНР за збереження соборності українських земель (Гошуляк І., Ореньчук О., Нагірняк А., Ратушна О., Стасюк І.) [3;20], або 2) в контексті набуття УНР статусу суб'єкта міжнародного права та становлення української дипломатії (Дацків І., Коваль В., Солдатенко В.) [4;14;23]. Також існує кілька наукових досліджень стосовно впливу берестейських домовленостей на суспільно-політичну ситуацію в Україні [29;18] та розвідок щодо долі Таємного протоколу [15;16;19]. Проте досі залишається маловивченим питання про причини невиконання Австро-Угорщиною базових домовленостей з УНР. Також окремого аналізу заслуговує тактика Центральних держав стосовно ведення переговорів з УНР та з Українською державою.

Мета статті – дослідити політичне значення та наслідки домовленостей між Австро-Угорщиною та УНР 1918 р. у рамках колективного Берестейського мирного договору, розкрити причини ліквідації Таємного протоколу та зволікання Австро-Угорщини ратифікувати договір, висвітлити позицію української сторони стосовно спірних питань.

22 грудня 1917 р. у фортечному комплексі цитаделі Брест-Литовського розпочала роботу мирна конференція, мета якої – закінчення Першої світової війни на Східному фронті. Спочатку УНР вислала місію своїх спостерігачів на чолі з Миколою Любинським. Проте через агітаторсько-демагогічні заяви та ультимативну риторіку більшовиків 26 грудня 1917 р. союзники офіційно запросили до переговорів делегацію УНР, що було продиктовано прагненням німецької сторони негайно укласти з Україною сепаратний мир за будь-яку ціну.

Одержавши відповідні повноваження від уряду УНР, 30 грудня 1917 р. до Брест-Литовського вирушила частина офіційної делегації у складі Миколи Левитського, Олександра Севрюка, Михайла Полоза. Стратегічними вимогами українців були: визнання на міжнародному рівні права українського народу на самовизначення та забезпечення соборності всіх українських земель.

На спільному засіданні представників сторін 10 січня 1918 р. голова української делегації Всеволод Голубович виголосив текст ноти Генерального Секретаріату до всіх воюючих і нейтральних держав від 24 грудня 1917 р., яка містила такі вимоги: укладення справедливого демократичного мирного договору без анексій та контрибуцій на основі волевиявлення народів, рівнозначного та рівноправного трактування усіх офіційних делегацій під час переговорів, негайного визнання Центральної Ради як єдиної законної влади в Україні, та укладення загального мирного договору [5]. В. Голубович наважився поставити представникам Центральних держав ультиматум: або вони визнають Центральну Раду, або делегація УНР негайно від'їде до Києва [21, 152]. Такий політичний маневр чинив тиск на Центральні держави, оскільки їм було відомо, що 9 січня 1918 р. представники Антанти погодились визнати УНР та вислали своїх емісарів на переговори до Києва [24].

У зв'язку з цим глава делегації Німецької імперії, державний секретар зовнішньополітичного відомства Ріхард фон Кюльманн 11 січня 1918 р. примусив очільника делегації більшовицької Росії Льва Троцького все ж визнати представників УНР самостійною стороною у переговорах. А 12 січня 1918 р. таку саму заяву зробив глава делегації Австро-Угорщини, міністр закордонних справ граф Оттокар Чернін фон Худенітц: „ми признаємо українських делегатів самостійною делегацією і повноважним заступництвом УНР” [6].

На спільному засіданні делегацій за участю представників Центральних держав 13 січня 1918 р. В. Голубович наважився уперше висунути територіальні вимоги: передача УНР окупованої військами Центральних держав Холмської губернії, проведення плебісциту у Східній Галичині, Північній Буковині, Закарпатті щодо їх державної приналежності. На засіданні 16 січня 1918 р. О. Севрюк ще раз озвучив згадані вимоги, трактуючи їх як передумову для подальшого ведення переговорів українською стороною.

Обговорення статусу українських територій Австро-Угорщини О. Чернін розцінив як намагання УНР втрутитися у внутрішні справи імперії. Зокрема, пізніше він згадував: „незважаючи на свою молодість, українці виявили достатню зрілість для того, щоб використати сприятливу для них ситуацію, хоча крім евентуальної підтримки німців вони нічого за собою не мали” [13, с.30]. Шеф німецького Генерального штабу, головнокомандувач Східного фронту генерал-майор Макс фон Гоффманн у своїх спогадах писав: „молоді представники Київської Центральної Ради не були симпатичними гр. О. Черніну і неприємними були йому переговори з М. Любинським та О. Севрюком, які заледве вийшли з студентських літ” [2, с.260].

Австро-угорська делегація навіть не розглядала вимогу про зміну державно-територіального устрою. Плекаючи ідею австро-польської розв'язки, О. Чернін спочатку взагалі рішуче відкинув претензії на передачу УНР повітів Холмської губернії. Проте під тиском масових соціальних заворушень в Австро-Угорщині^{**}, спричинених вимогами припинення війни та ліквідації продовольчої кризи, 19 січня 1918 р. О. Чернін та Р. Кюльманн були змушені акцептувати вимоги української делегації та погодилися на ведення подальших переговорів щодо передачі УНР Холмщини та Підляшшя, створення з Східної Галичини та Північної Буковини українського коронного краю в обмін на підписання прелімінарного мирного договору до 30 січня 1918 р., остаточного мирного договору до 15 лютого 1918 р., демобілізації української армії до 1 лютого 1918 р., негайного обміну надлишками товарів [30, с.53.].

На нараді за участю імператора Карла I та членів австрійського та угорського урядів у Відні 22 січня 1918 р. О. Чернін аргументував зміну тактики у веденні переговорів тим, що в обмін на територіальні поступки делегація УНР погоджується на поставки продовольства у великих обсягах. Його підтримав австрійський міністр-президент барон Ернст Зайдлер фон Фойхтенегг, який обіцяв знайти в парламенті кваліфіковану більшість голосів для подолання опозиції галицьких поляків, щоб у такий спосіб „протягнути” законопроект про надання українським територіям у Цислейтанії статусу національно-територіальної автономії. Угорський міністр-президент др. Шандор Векерле висловився проти будь-яких спроб локалізованих адміністративно-територіальних змін, які у підсумку можуть спровокувати розпад Дунайської імперії. Суперечку вирішив імператор Карл I: за умов негайного підписання сепаратного миру з УНР потрібно погоджуватися на передачу їй колишньої Холмської губернії та створення українського коронного краю у Східній Галичині та Північній Буковині. Австрійський міністр фінансів граф Стефан Буріан фон Раєч запропонував окремо закріпити домовленості стосовно надання статусу української національно-територіальної автономії таємним протоколом, щоб у такий спосіб уникнути протестів польської громадськості [28, с.219–221].

---

* Примітка. В. Голубовичу виповнилося 32, а О. Севрюкові – наймолодшому членові української делегації – 24 роки.

** Примітка. У Відні у “голодних” страйках брало участь близько 100 тис., у Нижній Австрії – 154 тис., у Верхній Австрії – 15 тис. робітників.

Вимагаючи визнання держави як окремого суб'єкта міжнародного права, УНР 22 січня 1918 р. наважилася проголосити незалежність IV Універсалом, текст якого був зачитаний на пленарному засіданні 1 лютого 1918 р. у Брест-Литовському. Проте представники більшовицької Росії заявили, що влада Центральної Ради у Києві є поваленою після більшовицького повстання, яке вибухнуло на заводі „Арсенал”. Маскуючи політичну слабкість Центральної Ради, члени української делегації вирішили дещо пом'якшити раніше задекларовані ними вимоги та погодитись на передачу УНР частини Холмської губернії; а також на створення українського коронного краю з Східної Галичини та Північної Буковини без Закарпаття [21, с.160]. Отже, у переговорному процесі було усунено всі формальні перешкоди.

На цій підставі 2 лютого 1918 р. новий голова української делегації О. Севрюк озвучив Р. Кюльманну остаточні українські пропозиції, які практично задовольняли інтереси німецької сторони, а саме: 1) визнання Центральними державами УНР; 2) передача частини Холмської губернії УНР; 3) поставка Центральним державам до кінця 1918 р. 100 тис. вагонів (1 млн т) українського збіжжя; 4) укладення таємної угоди щодо зміни адміністративно-територіального статусу частин Галичини й Буковини [27, с.92].

Запропонований українцями проект домовленостей був розглянутий 5 лютого 1918 р. на урядовій нараді в Берліні за участю канцлера Німеччини графа Георга Фрідріха фон Гертлінга, Р. Кюльманна, Е. Людендорфа, О. Черніна та галузевих фахівців. Зрештою, О. Чернін поставив вимогу про те, що поставки збіжжя до Австро-Угорщини повинні носити першочерговий характер, оскільки імперія є вимушена йти на безпрецедентні жертви – погодитися на передачу УНР частини Холмської губернії та на створення українського коронного краю [31, s.49-56]. При цьому союзники проігнорували заяву російської делегації про окупацію УНР більшовиками, оскільки українцям вдалося спростувати цю інформацію, продемонструвавши телеграми з Києва відповідного змісту [21, с.162].

На черговому засіданні делегацій 7 лютого 1918 р. представники Центральних держав повідомили про свою згоду прийняти пропозиції українців. Виснажений довготривалими дискусіями щодо встановлення лінії кордону по території Холмщини та Підляшшя, генерал М. Гоффманн примусив заступника глави делегації Австро-Угорщини, секційного радника міністерства закордонних справ барона Фрідріха фон Візнера відмовитись від наміру змістити її аж до Західного Бугу на догоду полякам і визнати слушними вимоги української делегації щодо розмежування території за етнічним принципом. Крім цього, у протоколі засідання від 7 лютого 1918 р. була закріплена домовленість про те, що ратифікація колективного договору ставиться у пряму залежність від виконання УНР поставок збіжжя обсягом у 1 млн т до 31.07.1918 р. [31, s.208-209]. Зважаючи на політичні наслідки домовленостей, генерал Ерх фон Людендорф просив усіх присутніх зберігати зміст угод у таємниці [13, с.33].

На цій підставі 8 лютого 1918 р. представники УНР – О. Севрюк, М. Любинський, М. Левитський та Австро-Угорщини – Е. Зайдлер, О. Чернін поставили свої підписи під Таємним протоколом, який фіксував, з одного боку, зобов'язання УНР щодо забезпечення національних прав польського, німецького та єврейського населення в Україні та, з іншого, – гарантії Австро-Угорщини щодо вільного національного розвитку українців імперії, створивши до 20 липня 1918 р. зі Східної Галичини та Північної Буковини окремих український коронний край. Сторони також домовилися вважати Берестейський мирний договір від 9.02.1918 р. та Таємний протокол від 8.02.1918 р. нероздільним цілим. А це означало, що невиконання будь-якого положення могло поставити під сумнів правомочність усього документа. Крім цього, існування протоколу та його зміст повинні були зберігатися в суворій таємниці [34, s.26–28].

Сам текст Берестейського мирного договору був підписаний 9 лютого 1918 р. о 2-й годині, а цього ж дня до обіду Київ уже був зайнятий більшовиками [21, с.166]. Тому члени української делегації негайно звернулися до Центральних держав з проханням надати військову допомогу УНР. Слабкі внутрішньополітичні позиції Центральної Ради та посилення її військово-політичної залежності від союзників створили передумову для перегляду низки не вигідних для Австро-Угорщини домовленостей, досягнутих на мирній конференції у Брест-Литовському.

У своїх спогадах О. Севрюк стверджував, що під час переговорів у Відні щодо умов вступу союзницьких військ на територію УНР він розповів голові Української парламентарної репрезентації в австрійській Державній Раді Євгену Петрушевичу про зміст Таємного протоколу, внаслідок чого сенсаційну новину через декілька днів уже обговорював увесь політичний істеблішмент австро-угорської столиці [22, с.67]. Цей прикрий інцидент був трактований Ф. Візнером формальною підставою для вилучення у делегації УНР оригінального примірника протоколу та передачі його на депозитне зберігання у зовнішньополітичне відомство Німеччини. Таку вимогу дипломат аргументував підтримкою ідеї української державності німецьким генералітетом в особі М. Гоффманна, можливістю потрапляння документа до рук більшовиків під час його перевезення до Києва; додатково мотивував тим, що передача примірника створює передумову для успішного завершення переговорів української сторони з австро-угорським Вищим командуванням армії у Бадені біля Відня [22, с.69].

Погодившись з цими аргументами, Ф. Візнер та О. Севрюк 18 лютого 1918 р. скріпили своїми підписами протокол про надання Австро-Угорщиною військової допомоги УНР. Документ передбачав: 1) передачу українського примірника Таємного протоколу від 8.09.1918 р. на депозитне зберігання у секретне місце; після створення українського коронного краю згаданий документ повинен передаватися міністру закордонних справ Австро-Угорщини для спалення обох примірників; 2) зміщення на схід визначеної п. 1 ст. II Берестейського мирного договору лінії північно-західного кордону УНР, „починаючи... від Тарнограду, по лінії Білограй – Щебрешин – Красностав – Пугачів – Радин – Межиріччя – Сарнаки – Мельники – Високо-Литовське – Кам’янець-Литовський – Пружани – Вігонівське озеро” [33]. При цьому визначення кордону більше не прив’язувалося до засідання спільної комісії, яка мала винести своє рішення на основі опрацьованих етнографічних даних та результатів волевиявлення населення [31, s.285-287].

На підставі цих домовленостей Ф. Візнер та німецький посол в Австро-Угорщині Фредерік фон Розенберг 24 лютого 1918 р. примусили М. Любинського передати їм Таємний протокол, який згодом був вивезений з Брест-Литовського до Берліна [15; с.65]. У своїх спогадах О. Севрюк та М. Залізник поклали відповідальність за втрату українського примірника на М. Любинського, втаємничивши справжні причини його передачі [22, с.70].

Підданий ревізії п. 1 ст. II Берестейського мирного договору легітимізувався додатковим колективним протоколом від 4 березня 1918 р., який спільно підписали голови делегацій УНР та країн Четвірного союзу у Брест-Литовську [31, s.287, 288]. Німецька сторона підтримала Австро-Угорщину та погодилась на зміщення лінії кордону на схід (північні повіти Холмської губернії (Білгорайський, Дорогичинський, Константинівський, Соколовський) та Підляшшя перебували у зоні окупації німецького війська, а південні повіти Холмщини (Холмський, Грубешівський, Томашівський, Замістський) контролювалися австрійським військом^{***}). Союзники не соромилися піддавати ревізії п. 1 ст. II та цим ставити під сумнів цілісність умов Берестейського договору. Водночас вони знехтували етнічним принципом формування кордону, за яким лінія, по суті, мала зміститися на захід [25]. Так виник „Холмський протокол”, який не мав статусу таємної угоди. Його зміст був опублікований у пресі, зокрема, в газетах „Українське слово” та „Діло” [25; 7]. Документ був покликаний хоч якось виправдати зовнішньополітичні невдачі австро-угорської дипломатії в очах польської громадськості, а тому носив скоріш „психологічний характер” [22, с.69].

Одночасно 4 березня 1918 р. у Брест-Литовському було укладено ще один додатковий тристоронній протокол про передачу українського примірника Таємного протоколу на зберігання у Берлін, який був підписаний Ф. Візнером, Ф. Розенбергом, О. Севрюком, М. Любинським та М. Левицьким. Документ фіксував умову: якщо Австро-Угорщині до 20 липня 1918 р. вдасться реалізувати домовленості про створення українського коронного краю, то український примірник

---

^{***} Примітка. 5 червня 1916 р. 3 південні повіти Холмщини (Холмський, Грубешівський, Томашівський) були включені до складу Люблінського генерал-губернаторства. У цих повітах було найвище процентне співвідношення кількості українського населення.

Таємного протоколу з Берліна передаватиметься до Відня для його спалення разом з австро-угорським примірником; а якщо не вдасться –, то український примірник повертатиметься до представників УНР [32, s.302]. Визнавши усі „нові уточнення” чинними доповненнями до базового документу, 17 березня 1918 р. Мала Рада в Києві ратифікувала Берестейський мирний договір.

Берестейський договір також закріплював фінансову складову економічних розрахунків, які були згодом деталізовані у „Господарському договорі між УНР і Німеччиною та Австро-Угорщиною”, підписаному 23 квітня 1918 р. у Києві. Союзникам вдалось переглянути визначені п. 1 ст. VII Берестейського договору базові розрахункові еквіваленти у валюті: 1 марка = 62 копійки та 1 крона = 39 копійки [33]. Згідно нового господарського пакету було встановлено співвідношення: 1 марка = 75 копійки та 1 крона = 50 копійок [1, с.205-206], що сприяло „викачуванню” коштів з бюджету УНР.

Оскільки Берестейський договір та додаткові протоколи склали нероздільне ціле, то обрана австро-угорською дипломатією стратегія маніпуляційних ігор обіцяла швидке відновлення втрачених позицій. Зрештою, О. Чернін припускав, що УНР до 31 липня 1918 р. не здійснить поставку 1 млн т збіжжя у повному обсязі, а це дозволить Австро-Угорщині не виконувати своїх зобов'язань щодо створення українського коронного краю з Східної Галичини та Північної Буковини [34, s.96], а й, можливо, не ратифікувати Берестейський договір.

Після публікації в пресі повного тексту Берестейського договору 18 лютого 1918 р. в Австро-Угорщині розгорнулися численні акції протестів галицьких поляків з приводу передачі частини Холмщини та Підляшшя до УНР. Також у пресу просочилася інформація про підписання Таємного протоколу. У зв'язку з неприйнятним для поляків способом вирішення галицького та холмського питань, польський політик охарактеризував Берестейський мир політичною фікцією, що означало повний провал зовнішньополітичної стратегії Австро-Угорщини. Взявши всю відповідальність на себе, О. Чернін 14 квітня 1918 р. подав у відставку [8]. Проте урядова та парламентська кризи не вщухали аж до 22 липня 1918 р., поки імператор не погодився прийняти відставку кабінету Е. Зайдлера, який теж поставив свій підпис під Таємним протоколом [10].

На посаду міністра закордонних справ 16 квітня 1918 р. був призначений С. Буріан, який під час інавгураційної промови заявив, що його „політика матиме на меті ті самі цілі, що політика Черніна” [9]. З огляду на інформацію про те, що УНР зірвала визначені обсяги поставок хліба ****, 18 червня 1918 р. С. Буріан доручив австро-угорському послові в Берліні проінформувати союзників про можливе оголошення Австро-Угорщиною Берестейського мирного договору недійсним. Наступного дня подібні повідомлення міністр розіслав також послам у Болгарії та Туреччині. У відповідь на це, український посол у Відні Андрій Яковлів скерував у міністерство закордонних справ Австро-Угорщини дві ноти протесту. З метою уникнення дипломатичної кризи увесь особовий склад українського посольства у Відні був негайно відкликаний до Києва. Врешті, австро-угорським дипломатам вдалось переконати уряди країн Четвірного союзу у тому, що Таємний протокол від 8.02.1918 р. потрібно розглядати як документ, що вже втратив політичну силу.

На підставі цього С. Буріан 1 липня 1918 р. доручив послу в Києві графу Йогану Форгачу повідомити гетьмана Павла Скоропадського про односторонню відмову Австро-Угорщини від виконання умов Таємного протоколу. Як аргументи неправомірно була використано обставина про те, що згаданий документ ратифікувала вже не існуюча УНР; а також чутки про те, що намісником галицько-буковинської української провінції призначать ерцгерцога Вільгельма Габсбурга (Василя Вишиваного), який згодом зможе претендувати на посаду гетьмана у Києві. 4 липня 1918 р. Й. Форгач гарантував П. Скоропадському, що Австро-Угорщина погодиться на ратифікацію Берестейського мирного договору за умов: ліквідації Таємного протоколу та відмови Української держави від передачі їй Холмщини та Підляшшя. Після нетривалої суперечки гетьман дав згоду на

**** Примітка. Загалом, до літа 1918 р. за приблизними розрахунками Австро-Угорщина одержала 20% зазначених обсягів українського збіжжя. (Солдатенко В.Ф. Україна в революційну добу. Рік 1918. – С. 74. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litrus.net/author/profile/1400>)

анулювання Таємного протоколу, незважаючи на категоричнішу позицію міністра закордонних справ Дмитра Дорошенка [11, с.317] та недавно призначеного посла у Відні В'ячеслава Липинського [32, с.309].

Одержавши з Відня звіти про київські переговори від 4 та 6 липня, австро-угорський посол у Берліні принц Готтфрід Гогенлоє-Шіллінгсфурст 8 липня 1918 р. розпочав наради зі заступником державного секретаря міністерства закордонних справ Німеччини Георгом фон Буше-Гадденгаузенем щодо ліквідації українського примірника Таємного протоколу у Відні. Намагаючись зберегти дружні стосунки з союзниками та не псувати відносини з Україною, Г. Буше не поспішав з остаточним рішенням, пропонуючи спочатку узгодити спірне питання з послом Німеччини у Відні Ф. Розенбергом, та через німецького посла в Києві ще раз зажадати згоду гетьмана [16, с.56; 19, с.139]. Після одержання телеграми від Ф. Мумма з Києва зі ствердною відповіддю, 16 липня 1918 р. український примірник протоколу був спалений у Берліні в присутності Г. Буше та Г. Гогенлоє [34, с.24].

Прагнення Австро-Угорщини переглянути ряд положень Берестейського договору та ведення переговорів з позиції сили змусили П. Скоропадського заручитися додатковою підтримкою Німеччини та активніше наполягати на пришвидшенні ратифікації документа. Гетьман побоювався, що Австро-Угорщина не обмежиться оскарженням передачі УНР Холмщини та Підляшшя, а й може висунути зустрічні територіальні претензії, наприклад, на Правобережжя. Крім цього, німецький посол у Києві Ф. Мумм повідомляв у Берлін, що затягування ратифікації договору погіршує і так нестійке політичне становище гетьмана [30, с.139]. Тому 2 червня 1918 р. Німеччина нарешті офіційно визнала Українську державу, а 24 липня 1918 р. у Відні між ними відбувся обмін ратифікаційними грамотами. 6 серпня та 22 серпня 1918 р. такі самі процедури здійснили відповідно Болгарія та Туреччина. Проте до останніх днів свого існування Австро-Угорщина так і не ратифікувала Берестейський договір, зважаючи на претензії поляків на Холмщину та Підляшшя.

Аналіз тактики делегації УНР на переговорах у Брест-Литовському дозволяє стверджувати, що молоді українські дипломати спочатку вміло скористалися зовнішньополітичними та соціально-економічними труднощами Центральних держав з метою забезпечення національних інтересів. Їм вдалося закріпити у Берестейському договорі та Таємному протоколі свої стратегічні вимоги: визнання УНР країнами Четвірного союзу, передача УНР частини Холмщини та Підляшшя, створення в Цислейтанії української національно-територіальної автономії з Східної Галичини та Північної Буковини.

Проте делегація УНР допустила кілька серйозних тактичних прорахунків, які згодом знівельовали вищезгадані здобутки. Зокрема, українці погодились на укладення таємної угоди та на нереалістичні обсяги поставок збіжжя у короткі строки, а крім цього, дозволили австро-угорській делегації поставити виконання цих домовленостей у залежність одна від однієї. Причинами прорахунків були надмірна схильність українських дипломатів до політичного авантюризму, необґрунтований максималізм у вимогах та відсутність дипломатичного досвіду.

Спираючись на невиконання Україною зобов'язання про поставку Центральним державам збіжжя обсягом у 1 млн т до 31.07.1918 р., Австро-Угорщина відмовилась не лише від реалізації умов Таємного протоколу, а й від ратифікації Берестейського мирного договору. А цей факт поставив під сумнів закінчення Першої світової війни на Східному фронті, визнання УНР як незалежної держави, а також існування будь-яких державних кордонів. За спільною згодою Німеччина та Австро-Угорщина порушили умови депозитного зберігання Таємного протоколу та його повернення українській стороні. Також Дунайська імперія вдалася до безпрецедентного в історії дипломатії кроку: ліквідувала український примірник Таємного протоколу від 8.02.1918 р., щоб у такий спосіб убезпечити себе від можливих претензій Української держави.

Причину згоди гетьмана щодо невиконання Австро-Угорщиною умов протоколу потрібно вбачати у посиленні військово-політичної залежності України від Центральних держав, відсутності у міжнародній практиці механізму для реалізації таємних угод. За цих умов будь-яка публічна вимога гетьмана до Австро-Угорщини про виконання зобов'язань щодо створення українського

коронного краю могла не лише викликати міжнародний скандал та підірвати і так хиткі зовнішньополітичні позиції Української держави, а й негативно вплинути на внутрішньополітичну ситуацію.

1. Головченко В.І., Солдатенко В.Ф. *Українське питання в роки Першої світової війни: Монографія.* – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 448 с. 2. *Берестейський мир* (з твору „Війна програна нагод”). В кн.: *Берестейський мир з нагоди 10-х роковин 9/II. 1918 –9/II. 1928. Спомини і матеріали* / М. Гофман. – Л.–К.: „Червона Калина”, 1928. – С. 243–271. 3. Гошуляк І. *Питання соборності українських земель на Брест-Литовській мирній конференції*/ І. Гошуляк // УІЖ. – 2004. – № 2. – С. 15–31. 4. Дацків І. *Брест 1918: європейський прорив України* / І. Дацків. – Тернопіль: Астон, 2008. – 254 с. 5. Діло. – 12 січня 1918. – Ч. 8. 6. Діло. – 13 січня 1918. – Ч. 9. 7. Діло. – 17 березня 1918. – Ч. 61. 8. Діло. – 16 квітня 1918. – Ч. 86. 9. Діло. – 20 квітня 1918. – Ч. 90. 10. Діло. – 24 липня 1918. – Ч. 165. 11. Дорошенко Д. *Мої спомини про недавнє – минуле. (1914–1920): в 4-х частинах.* – Мюнхен, Укр. вид-во, 1969. – 543 с.; 12. Залізник М. *Перший виступ української держави у світовій політиці // Історичний календар-альманах „Червоної Калини” на 1939 р.* – Л.: „Червона Калина”, 1938. – С. 48–56. 13. Кедрин І. *Берестейський мир.* В кн.: *Берестейський мир з нагоди 10-х роковин 9/II. 1918 –9/II. 1928. Спомини і матеріали* / І. Кедрин. – Л.–К.: „Червона Калина”, 1928. – С. 9–40. 14. Коваль В. *Брест-Литовська конференція 1918: діяльність делегації УНР по укладанню мирного договору з державами Четвертного союзу: автореф. дис. канд. іст. наук* / В.Коваль. – К., 2000. – 19 с. 15. Несук М. *Договір, спалений у присутності посла: Таємна угода між УНР і Австро-Угорщиною від 8 лютого 1918 р. та її доля* / М. Несук // *Політика і час.* – 1993. – № 6. – С. 59–65. 16. Несук М. *Вказ. праця* // *Політика і час.* – 1993. – № 7. – С. 53–59. 17. Ореньчук О.Ю. *Брестський мир та його значення в історії Української державності* / О.Ю. Ореньчук, А.Я. Нагірняк // *Держава та армія.* – 2007. – № 584. – С. 94–97. 18. Пилипів В.І. *Брестський мирний договір 1918 року, як джерело вивчення взаємодії східно- та західноукраїнських політичних сил у боротьбі за соборність України* / В. Пилипів // *Гілея: науковий вісник.* – К., 2011. – Вип. 48(6). – С. 226–232. 19. Попик С. *Таємниця Брест-Литовська: до питання про австро-угорський протокол 1918 р.* // *Питання історії нового та новітнього часу: Збірник наукових статей у 2-х частинах.* – Чернівці, 1994. – Вип. 3. – Ч. 2. – С. 134–141. 20. Ратушина О.М. *Передумови і наслідки укладення Брестського мирного договору між УНР та державами Четвірного союзу* / О.М. Ратушина, І.М. Стасюк // *Держава та армія.* – 2009. – № 652. – С. 97–101. 21. Севрюк О. *Берестейський мир.* В кн.: *Берестейський мир з нагоди 10-х роковин 9/II. 1918 –9/II. 1928. Спомини і матеріали* / О. Севрюк.. – Л.–К.: „Червона Калина”, 1928. – С. 143 – 166. 22. Севрюк О. *Галичина в Берестейських перемовах // Історичний календар-альманах „Червоної Калини” на 1939 р.* – Л.: „Червона Калина”, 1938. – С. 61–70. 23. Солдатенко В. *Берестейський договір: військова складова та її реалізація в Україні* / В. Солдатенко // *Україна дипломатична. Науковий щорічник.* – Вип. 7. – 2006. – С.463–489. 24. *Українське слово.* – 11 січня 1918. – Ч. 7. 25. *Українське слово.* – 17 березня 1918. – Ч. 61. 27. Федюшин О. *Украинская революция. 1917–1918* / О. Федюшин. – М., 2007. – 332 с. 28. Чернін О. *Берестє Литовське* (з твору „На світовій війні”). В кн.: *Берестейський мир з нагоди 10-х роковин 9/II. 1918 –9/II. 1928. Спомини і матеріали* / О. Чернін .. – Л.–К.: „Червона Калина”, 1928. – С. 179–240. 29. Яровий В.І. *Наслідки укладення Брестського миру для Білорусі та України: втрати й здобутки сторін* / В.І. Яровий, В.В. Мартиенко // *Российские и славянские исследования: Сб. науч. статей.* – Мн.: БГУ, 2004. – Вып. 1. – С. 181–190. 30. Borowsky P. *Deutsche Ukrainepolitik 1918 unter besonderer Berücksichtigung der Wirtschaftsfragen / Historische Studien, Heft 416.* – Lübeck–Hamburg, 1970. – 316 s. 31. *Ereignisse in der Ukraine 1914–1922, deren Bedeutung und historische Hintergründe: [in 4 Bd.]* / [Hrsgb. von T. Hornykiewicz] – Philadelphia, 1967. – Bd. 2. — 484 s. 32. *Ibid.* – Bd. 3. – 484 s. 33. *Österreichisches Staatsarchiv. Haus- und Hof Staatsarchiv, I Politisches Archiv. Bd. 523, Liasse XLVII / 12^s: Friedensvertrag zwischen Deutschland, Österreich-Ungarn, Bulgarien und der Türkei einerseits und der Ukrainischen Volksrepublik andererseits.* – S. 105–110.. 34. *Ibid. Geheimprotokoll vom 8.2.1918 betreffend die Teilung Galiziens und Bildung eines ukrainischen Kronlandes Ostgalizien-Bukowina, Februar–August, 1918. Z. 7611.*